

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 2 (4)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali 2-son 2026 yil*

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

2

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Аслонов С.М., Амиджанова М.М. Развитие бизнес-идей (стартапов) предпринимательской деятельности в Республике Таджикистан.....	7
Умаров И.Ю. Современные тенденции инновационного развития пищевой промышленности Узбекистана.....	13
Akbaraliyeva D., Mirzamahmudova M. Bank tizimi tarixi va rivojlanishi.....	16
Mamajonova N.A. Qurilish korxonalarida innovatsion boshqaruv faoliyati samaradorligini baholash ko‘rsatkichlari arxitekturasi.....	22
Ahmadkulov D.R., Xamrayev O.Y., Khattobov U.B. Kriptovalyutaga soliq solishda jahon tajirabasi va muammolar.....	25
Toshpulatov A.M. Qurilish materiallari sanoati korxonalarining ishlab chiqarish hajmini baholash usullari.....	30
Bahromov Sh.F. Jahonda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning (TXXI) iqtisodiy rivojlanish bilan bog‘liqligini tahlili.....	34
Kalmuratov B., Izzetov B., Yusupova J., Shamuratova A. Calculation in econometric models of human capital financing in innovation management in Uzbekistan.....	39
Sultonov B.M. Oilaviy korxonalar faoliyatini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmiga ta‘sir etuvchi omillar va ularni baholash asoslari.....	43
Юсупов М.Х. Фарғона вилояти маҳаллаларида ижтимоий омилларнинг иқтисодий барқарорликка таъсири: демография, гендер ва миграция таҳлили.....	47
Жаббаров К.Й., Жалолов И.Х., Эркинов М.Д. Молиявий ҳисобот тизимининг моҳияти ва шаклланиш бошқичлари.....	57
Гулямова Н.Х. Саноат корхоналарини инновацион ривожланиши ва миллий иқтисодиёт ўсиши.....	61
Arziboyeva R.S. Banklarda asosiy vositalar va mablag‘lar hisobini takomillashtirish.....	64
To‘raboyev Q.Q. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mamlakatimizda soliq tizimini modernizatsiya qilish va sun‘iy intellekt hamda Big Data yordamida nazorat.....	67
Tojiboyev I.I. Raqamli biznes va elektron tijoratni soliqqa tortishning dolzarb masalalari va yechimlari.....	70
Xolmirzayev I.O. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari faoliyatining rivojlantirishning iqtisodiy yo‘llari.....	74
Saidova M.J. Sanoat tarmoqlari transformatsiyasi sharoitida texnologik eskirish va modernizatsiya muammolari.....	79
Usmonova N.A. Andijon viloyatida kichik korxonalar faoliyat samaradorligiga ta‘sir etuvchi omillarni statistik va ekonometrik tahlil qilish.....	83
Xaydarov M.T., Jannazarova G.K. Bozor infrastrukturasi va uning rivojlanish istiqbollari.....	87
Худайназарова Д.Г. Фармацевтика корхоналарида харажатларга доир ахборотларни бухгалтерия ҳисоботларида очиб бериш тартибини такомиллаштириш.....	93
Madaminov A.M. O‘zbekistonda sanoat tarmoqlari faoliyatida oziq-ovqat sanoati rivojlantirish istiqbollari.....	99
Zufarova G.A. Kambag‘al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish masalalari.....	103
Ergashev I.I. Kichik korxonalar investitsiyaviy jozibadorligini samarali boshqarishda jahon amaliyoti tajribasi.....	106
Sativaldiyeva G.X. Ijara munosabatlarini mohiyati, ahamiyati va tasniflanishi.....	110
Kamilova A.N. Sanoat korxonalarida mehnat unumdorligini oshirishda mehnatni normalashtirish tizimining o‘rni va ahamiyati.....	115
Базарова Г.Г. Занятость населения в Узбекистане – теоретико-методологические основы анализа и практические механизмы решения проблем.....	119
Turabov B.T. Byudjet taqchilligi va xalqaro moliyaviy oqimlarning ta‘siri.....	125
Xamzaev A.N. Mamlakatimizda kapital bozorini rivojlantirish yo‘llari.....	131
Xamzaev A.N., Mirzajonov M. Mamlakatimizdagi xususiy korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo‘llari.....	136

Raximova L.Sh. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida ayollar tadbirkorligining roli va uning turmush farovonligiga ta’siri.....	141
Nosirov S.N. ESG tamoyillarini joriy etish orqali sug’urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish mexanizmlari.....	146
Maxkamov X.M. Tijorat banklarida muammoli kreditlar ulushini kamaytirishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	150
Hamrakulova M.F. Sanoat korxonalarida innovatsion boshqaruv mexanizmlarining mahsulot sifati va bozor raqobatbardoshligiga ta’siri.....	153
Mirzayeva L.S. O‘zbekiston qimmatli qog‘ozlar bozoridagi aksiyalar likvidligini oshirish yo‘llari.....	157
Очилов Ж.Ж. Инновацион ривожланишда кичик бизнес фаолияти экотизимининг роли..	160
Usubjonov Z.V. Qurilish materiallari bozori mohiyati va uning xususiyatlari.....	165
Bekmurodov N.X. Hududiy iqtisodiy rivojlanishning nazariy asoslari va konsepsiyalari.....	170
Yusupova M.B. Zamonaviy boshqaruv tizimi va strategik boshqaruv hisobi.....	175
Xudayberdiyev O.A. Globallashuv sharoitida elektron tijorat orqali tadbirkorlik subyektlarining xalqaro savdo munosabatlarini rivojlantirish mexanizmlari.....	179
Bo’stonova N.A. Andijon viloyatida kichik biznes subyektlarining salohiyatini tahlili.....	187
Bo’stonova N.A., Nematjonova R.D. O‘zbekistonda aholining daromadlari va iste’mol xarajatlarining biznes rivojlanishiga ta’siri.....	192
Hamidova Sh.O. Sanoat korxonalarida mehnatni tashkil etish va boshqarish samaradorligi tahlili.	196
Abdullayeva Z.S. Maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatining ijtimoiy va institutsional samaradorligi.	199
Duvshatova N.K. Hududlararo iqtisodiy nomutanosiblikni tartibga solishda investitsion yondashuvlarning samaradorligi.....	203
Усманова А.Б. Цифровая составляющая устойчивого развития региональной туристской системы (на примере Бухарской области).....	207
Qidirniyazov A.Sh. Uy-joy qurilishida kapital qo‘yilmalar hajmi va yakuniy natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ekonometrik modellashtirish.....	213
Dexkanova Sh.K. Aylanma iqtisodiyotning barqaror rivojlanishdagi ro‘li.....	217
Gulimboyev S.I., Rejapov X.X. Aholining farovonligini ta’minlashda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning o‘rni.....	221
Mamatov B.S. O‘zbekistonning investitsion imkoniyatlari: asosiy tendensiya va natijalar.....	226
Kamoldinova N.A. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish – ular bandligini ta’minlashning asosi.	231
Aminboyev J.O. Amortizatsiya hisobida foydali xizmat muddatini aniqlash: nazariy va amaliy yondashuvlar.....	235
Maxramova N.Y. Strategik menejmentda kadriyatlar zanjiri: raqobatbardoshlikni oshirishning konseptual asoslari.....	241
Usmanova S.S. Innovative development of the pharmaceutical industry.....	245
Faxriddinova N.N. Yashil tadbirkorlik va uning iqtisodiyotdagi o‘rni.....	250
Захирова Г. Тиббий туризм хизматлари бозори ривожланишининг хориж тажрибаси.....	254
Абдуллоев А.Ж. Барқарор ривожланиш стратегияси асосида минтақавий саноатлашувни амалга оширишнинг хорижий мамлакатлар амалиёти.....	258
Sharapova N.K. Hududlarni barqaror rivojlantirish dasturlarini xalqaro standartlar tizimiga moslashtirish imkoniyatlari.....	264
Rahmatullayeva D.O. Demografik omillar va bandlik samaradorligi o‘rtasidagi munosabatlar..	272

IJARA MUNOSABATLARINI MOHIYATI, AHAMIYATI VA TASNIFLANISHI

СУЩНОСТЬ, ЗНАЧЕНИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ АРЕНДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

ESSENCE, SIGNIFICANCE AND CLASSIFICATION OF LEASE RELATIONS

Sativaldiyeva Gulchexra Xudayberdiyevna Andijon davlat texnika instituti
“Buxgalteriya hisobi” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish sharoitida sanoat korxonalarining moddiy — texnik bazasini yangilashda ijara munosabatlarining roli va ahamiyati yoritilgan. Muallif moliyaviy va operatsion ijara tushunchalarini tahlil qilib, ularning korxonalar uchun iqtisodiy afzalliklarini, xususan, aylanma mablag‘lar tanqisligi sharoitida ijaraning samaradorligini asoslab beradi. Shuningdek, xalqaro amaliyotdagi ijara muddatlari (charter, hairing, lizing) va ularning huquqiy tartibga solinishi bayon etilgan.

Kalit so‘zlar. Ijara, ijara shartnomasi, moliyaviy ijara, operatsion ijara, ijarachi, ijaraga beruvchi, charter, hairing, lizing

В данной статье рассматривается роль арендных отношений в обновлении материально - технической базы промышленных предприятий в условиях модернизации экономики Узбекистана. Автор анализирует понятия финансовой и операционной аренды, обосновывает их экономические преимущества, в частности, эффективность лизинга в условиях дефицита оборотных средств. Также описываются виды аренды в международной практике (чартер, хайринг, лизинг) и их правовое регулирование.

Ключевые слова: Аренда, договор аренды, финансовая аренда, операционная аренда, арендатор, арендодатель, чартер, наем, лизинг.

This article examines the role of leases in upgrading the material and technical infrastructure of industrial enterprises amid Uzbekistan's economic modernization. The author analyzes the concepts of financial and operating leases and substantiates their economic advantages, particularly the effectiveness of leasing in the face of working capital shortages. The article also describes the types of leases used in international practice (charter, hiring, leasing) and their legal regulation.

Keywords: Lease, lease agreement, financial lease, operating lease, lessee, lessor, charter, hiring, leasing

O‘zbekiston Respublikasidagi sanoat korxonalarini hozirgi kunda mamlakat iqtisodiyoti uchun asosiy moliyaviy daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun, ilmiy — texnik taraqqiyot va iqtisodiy sharoitlarning chuqur o‘zgarishi natijasida ishlab chiqarishni o‘zgarishi turli mulkchilik shaklidagi subyektlarning moddiy — texnik bazasini yangilash va asosiy vositalarini o‘zgartirishning innovatsion usullarini izlash va amalga oshirishni taqozo etadi.

Bunday usullardan biri ijaradir. Tadbirkorlikda ijaraning roli asosan asosiy vositalarning faol qismining eng muhim elementlarini — binolar, inshootlar, mashinalar, uskunalar, transport vositalari va boshqa vositalarni ifodalovchi ijaraga olingan aktivlarning o‘zi bilan belgilanadi.

Ilgari ijara shartnomalari asosan chakana savdo korxonalarida qo‘llanilgan edi, ular ko‘pincha o‘z savdo binolarini ijaraga olishgan. So‘nggi yillarda ijara tobora ommalashib bormoqda; asosiy vositalarni sotib olish uchun qarz olish o‘rniga, korxonalar ularni vaqtincha foydalanish uchun yoki keyinchalik sotib olish imkoniyati bilan ijaraga olishlari mumkin.

Bozor iqtisodiyoti korxonalar uchun bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqardi, ularning eng muhimi raqobat kuchayib borayotgan muhitda, mahsulot narxlarining pastligi va to‘lovga

layoqatsizlik tufayli bozorning qisqarishi, xom ashyo yetkazib beruvchilarini topishdagi qiyinchiliklar va moliyaviy resurslarning cheklanganligi sharoitida o‘zlarini qanday qilib mustahkamlashdir.

Shu bilan birga, ko‘plab korxonalar hozirda katta miqdordagi moddiy aktivlar, ko‘chmas mulk, mashina va uskunalar ega bo‘lib, ularning ba‘zilari ishlab chiqarishda muntazam ravishda foydalanilmaydi. Biroq, ishlab chiqarishni kengaytirayotgan kichik korxonalar, ayniqsa yangi tashkil etilgan korxonalar, qimmatbaho uskunalar, ishlab chiqarish va ma‘muriy faoliyat uchun binolar yoki transport vositalarini sotib olishga qodir emaslar. Natijada, bunday vaziyatlarda ijaraga munosabatlari ham ijaraga beruvchi, ham ijarachi uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Ishlab chiqarishda asosan tabiiy xususiyatlarini yo‘qotmaydigan binolar, inshootlar, uskunalar, transport vositalari, yer uchastkalari va boshqa mulklar ijaraga berilishi mumkin.

Ijara munosabatlarini mohiyati shundaki, ijaraga beruvchi ijaraga oluvchiga mulkni vaqtinchalik egalik qilish va undan foydalanishni haq evaziga taqdim etadi, bu esa ijara muddati davomida ham, uning amal qilish muddati tugashidan oldin ham, keyin ham ijaraga beruvchining mulki bo‘lib qoladi [1].

Bundan tashqari, hozirda mamlakatimizdagi aksariyat korxonalarda aylanma mablag‘lar yetishmaydi. Ular asosiy vositalarini yangilay olmaydilar yoki ilmiy — texnik yutuqlarni joriy qila olmaydilar va kredit olishga majbur bo‘ladilar. Biroq, agar korxonada asosiy vositalarini yangilash uchun aylanma mablag‘lar yetishmasa, uskunalar ijaraga olish foydaliroq hisoblanadi. Bundan tashqari, moliyaviy ijaradan foydalanadigan korxonalar asosiy vositalarni kreditga sotib olishga ko‘ra butun ijara muddati davomida uskunaning narxining 10 foizgacha korxonani mablag‘ini tejaliy olib keladi va bu odatda bir yildan besh yilgacha davom etadi.

Mutaxassislarning fikricha, O‘zbekiston Respublikasidagi hozirgi iqtisodiy vaziyat moliyaviy ijarani rivojlantirish uchun juda qulaydir. Ijaraning ushbu shakli modernizatsiya uchun mablag‘ yetishmayotgan korxonalar va investitsiyalarni qaytarish kafolatlari yetarli emasligi sababli kredit berishni istamaydigan bank o‘rtasidagi qaralama — qarshiliklarni bartaraf etadi.

Ijara bitimi barcha tomonlar uchun foydali bo‘lib: bir tomon bo‘lib — bo‘lib qaytariladigan kredit va zarur jihozlarni oladi; ikkinchi tomon esa kreditni qaytarish kafolatini oladi, chunki ijara obyektini oxirgi to‘lov olinmaguncha ijaraga beruvchining yoki ijara bitimini moliyalashtiruvchi bankning mulki bo‘lib qoladi.

Ijarachi va ijaraga beruvchi o‘rtasidagi munosabatlar yozma ravishda tuzilgan va ijaraga olingan mulk haqida batafsil ma‘lumot, shuningdek, ijara muddati, ijara miqdori va to‘lov tartibini o‘z ichiga olgan ijara shartnomasi bilan belgilanadi. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi ijara shartnomasi tomonlarining huquq va majburiyatlarini, ijarachiga mulkni taqdim etish shartlarini va ijaraga olingan mulkdagi nuqsonlar uchun ijaraga beruvchining javobgarligini belgilovchi asosiy hujjatdir [2].

Mulk uchun ijara to‘lovi to‘liq tiklash, ta‘mirlash xarajatlari va ijaraga olingan mulkni to‘la tiklash holatida saqlash uchun amortizatsiyani, shuningdek, foydaning foizini o‘z ichiga oladi. Iqtisodiy mazmuniga ko‘ra, moliyaviy va operatsion ijara munosabatlari bir biridan farqlanadi.

Moliyaviy ijara munosabatlari quyidagi talablardan biriga javob berganda yuzaga keladi:

- ijara muddati ijaraga olingan aktivning foydali muddatiga to‘g‘ri kelganda yoki unga juda yaqin bo‘lganda;
- ijara muddati uchun ijara haqi shartnoma tuzilgan paytdagi ijaraga olingan aktivning joriy qiymatidan oshib ketadi yoki unga tenglashadi;
- mulk huquqi ijara muddati tugagandan so‘ng ijarachiga o‘tadi;
- ijarachi ijara muddati davomida ijaraga olingan aktivni sotib olish huquqiga ega.

Moliyaviy ijara shartnomasi bo‘yicha ijaraga olingan aktivga egalik qilish bilan bog‘liq barcha xavf va mukofotlar ijarachiga o‘tkaziladi. Ijarachi ijaraga olingan aktivni o‘z balansida aks ettiradi. Ijara muddati uchun mulk huquqi boshqa shaxsga o‘tkazilishi yoki o‘tkazilmasligi mumkin.

Operatsion ijara — bu ijarachining vaqtinchalik ehtiyojlarini qondirish uchun ilgari sotib olingan mulkni ma‘lum bir muddatga ijaraga berish. Ijara muddati tugagandan so‘ng, mulk ijaraga

beruvchiga qaytariladi. Ijara muddati davomida faqat ijaraga olingan mulkka egalik huquqi o‘tkaziladi [3].

Ijara xarajatlari butun ijara muddati davomida tizimli ravishda davr xarajatlari sifatida tan olinadi. Mulk ijaraga beruvchining balansida va ijarachining balansidan tashqarida hisobga olinadi. Xalqaro amaliyotda ijara muddatiga ko‘ra, uch turdagi ijara shartnomalari mavjud bo‘lib, ular:

- uzoq muddatli (lizing) — 12 oydan ortiq muddatga;
- o‘rta muddatli (hiring) — bir yildan uch yilgacha bo‘lgan muddatga;
- qisqa muddatli (charter) — bir yildan ortiq bo‘lmagan muddatga.

Charter — bu ijarachi tomonidan keyinchalik sotib olish huquqsiz mulkni bir yilgacha bo‘lgan muddatga ijara berishdir. Masalan, samolyot yoki kemani bitta reys uchun yoki ketma — ket bir nechta reyslar uchun ma‘lum bir muddatga ijara berish (time — charter).

Rayting — bu ijarachi tomonidan keyinchalik sotib olish huquqsiz qisqa muddatli mulk ijarasining bir turi bo‘lib, uning narxi ijara olishdan yuqori.

Hairing — bu mulkka egalik huquqini ijarachiga o‘tkazish huquqsiz olti oydan uch yilgacha bo‘lgan o‘rta muddatli ijara.

Lizing — bu mulkni uch yildan ortiq muddatga ijara berishdir.

Hairingda eng keng tarqalgan uskunalar transport vositalari, qurilish texnikasi, yo‘l texnikasi va sanoat uskunalari hisoblanadi.

Moliyaviy ijaradan farqli o‘laroq, hairingda odatda ijara shartnomasi tugagandan so‘ng aktivga egalik huquqini ijarachiga o‘tkazish nazarda tutilmaydi[3].

Ijara obyekti ketma — ket bir nechta ijarachiga ijara berilishi mumkin, bu esa egasiga obyekt qiymatini asta-sekin qoplash imkonini beradi.

Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarda biznes amaliyotida turli xil ijara turlari qo‘llaniladi, ularning har biri o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Eng keng tarqalganlari turlari:

- Operatsion ijara.
- Moliyaviy ijara.
- Qaytariladigan ijara.
- Ulushli (uchinchi shaxs ishtirokida).
- To‘g‘ridan – to‘g‘ri ijara.
- Sub – ijara.

Ijaraning bunday turlari ikkita asosiy ijara shaklining variantlari hisoblanadi: operatsion yoki moliyaviy ijaralar [4].

O‘zbekiston Respublikasida “Ijara to‘g‘risida” gi Qonun ijaraning uchta asosiy turini tartibga soladi: operatsion, moliyaviy va qaytariladigan (moliyaviy ijara turi). Keling, ijaraning eng keng tarqalgan turlarini batafsilroq ko‘rib chiqaylik.

• Operatsion ijara — bu joriy ijara bitimi. Odatda, bunday bitimning muddati ijara olingan aktivning to‘liq amortizatsiya davridan qisqaroq. Shuning uchun, shartnomada ko‘rsatilgan ijara haqi aktivning to‘liq qiymatini qoplamaydi, bu esa bir necha marotaba ijara berishni talab qiladi. Operatsion ijaraning eng muhim farqlovchi xususiyati ijara oluvchining shartnomani muddatidan oldin bekor qilish huquqidir. Bunday shartnomalarda ijara olingan uskunani o‘rnatish va doimiy texnik xizmat ko‘rsatish bo‘yicha turli xil xizmatlar ham ko‘rsatilishi mumkin. Shu sababli, ushbu ijara shaklining yana bir nomi — xizmat ko‘rsatish ijarasi. Ko‘rsatilgan xizmatlarning qiymati ijara haqiga kiritiladi yoki alohida to‘lanadi.

Operatsion ijaraning asosiy obyektlari tez eskiradigan uskunalar (kompyuterlar, turli xil ofis uskunalari va boshqalar) va doimiy texnik xizmat ko‘rsatishni talab qiladigan texnik jihatdan murakkab uskunalar.

Umuman olganda, operatsion ijara shartlari ijara oluvchi uchun qulayroq. Xususan, ijara shartnomasini muddatidan oldin bekor qilish imkoniyati eskirgan uskunalar tezda qutilish va uni yuqori texnologiyali va raqobatbardosh uskunalar bilan almashtirish imkonini beradi. Bundan tashqari, noqulay vaziyatlar yuzaga kelsa, ijara oluvchi uskunani egasiga muddatidan oldin

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 2-son 2026 yil

qaytarish orqali ijara shartnomasini to‘xtatish ya’ni tezda tugatishi mumkin, bu esa obyektning tugatish yoki qayta tashkil etish bilan bog‘liq xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi.

Bir martalik loyihalar yoki buyurtmalar uchun operatsion ijara kerak bo‘lmaydigan uskunalar sotib olish va ularga texnik xizmat ko‘rsatish zaruratini bartaraf etadi.

Ijaraga beruvchi yoki uskunalar ishlab chiqaruvchisi tomonidan taqdim etiladigan turli xizmatlardan foydalanish ko‘pincha doimiy texnik xizmat ko‘rsatish xarajatlarini va tegishli xodimlarni kamaytirishga yordam beradi. Operatsion ijaraning kamchiliklari:

- Boshqa ijara shakllariga qaraganda yuqori ijara haqi;
- Avanslar va oldindan to‘lovlar uchun talablar;
- Ijara muddatidan oldin bekor qilingan taqdirda jarimalarni talab qiluvchi shartnoma bandlari;
- Mulk egalari xavfini kamaytirish va qisman qoplash uchun mo‘ljallangan boshqa shartlar.

Moliyaviy ijara — bu ijaraga olingan uskunaning to‘liq amortizatsiyasini ijaraga oluvchi tomonidan amalga oshiriladigan to‘lovlarni ko‘zda tutuvchi uzoq muddatli shartnoma. Bunday shartnomalar muddatidan oldin bekor qilishga yo‘l qo‘ymagani uchun, davriy to‘lovni to‘g‘ri belgilash egasiga uskunani sotib olish va unga texnik xizmat ko‘rsatish xarajatlarini, shuningdek, talab qilinadigan daromad stavkasini to‘liq qoplashni ta’minlaydi. Ushbu turdagi ijarada barcha o‘rnatish va doimiy texnik xizmat ko‘rsatish xarajatlari odatda ijaraga oluvchi tomonidan qoplanadi. Bunday shartnomalar ko‘pincha ijaraga oluvchining shartnoma muddati tugagandan so‘ng aktivni chegirmali yoki qoldiq qiymatda sotib olish imkoniyatini o‘z ichiga oladi.

1- jadval

IFRSga muvofiq ijara turining ta’rifi

Ijara turi mezonlari	Parametrlari	Izohlar
1. Mulkchilik ijara muddati tugagandan so‘ng ijarachiga o‘tadi.	Shartnoma shartlariga ko‘ra, mulkchilik ijara muddati tugagandan so‘ng ijarachiga.	Moliyaviy ijara deb tan olish mezoniga javob beradi.
2. Aktivni ijarachining adolatli qiymatidan sezilarli darajada past narxda sotib olish huquqi va ijara muddati boshida bu huquqdan foydalanish aniqligi.	Shartnomada ijara muddati tugagandan so‘ng ijaraga olingan aktivning sotib olish narxi ko‘rsatilgan, bu uning bozor qiymatidan sezilarli darajada past.	Moliyaviy ijara deb tan olish mezoniga javob beradi.
3. Ijara muddati, hatto mulkchilik o‘tkazilmasa ham, aktivning foydali xizmat muddatining muhim qismidir.	Amortizatsiya guruhiga kiritilgan asosiy vositalar tasnifiga muvofiq, transport vositasi 3 yildan 5 yilgacha foydali muddati bilan uchinchi guruhga kiradi	Moliyaviy ijara deb tan olish mezoniga javob beriladi
4. Ijara olingan aktivning hozirgi qiymati ijaraga olingan aktivning bozor qiymatining sezilarli qismini tashkil etadi.	Ijara to‘lovlari jadvaliga ko‘ra, aktivning butun adolatli qiymati ijara muddati tugagunga qadar to‘lanadi.	Moliyaviy ijarani tan olish mezoniga javob to‘liq javob beradi.
5. Ijara olingan aktiv o‘ziga xos xususiyatga ega, shuning uchun uni faqat ijarachi sezilarli o‘zgartirishsiz ishlatishi mumkin.	Moliyaviy ijara shartnomasi bo‘yicha ijaraga olingan transport vositasi o‘ziga xos xususiyatga ega emas va ijarachidan boshqa foydalanuvchilar tomonidan ham ishlatilishi mumkin.	Moliyaviy ijarani tan olish mezoniga javob bermaydi.

Operatsion ijaradan farqli o‘laroq, moliyaviy ijara mulk egasi uchun xavfni sezilarli darajada kamaytiradi. Asosan, ularning shartlari uzoq muddatli bank kreditlari bilan deyarli bir xil, chunki

- ular uskunaning to‘liq qaytarilishini (kredit);
- uskunaning qiymati va egasining daromadini o‘z ichiga olgan davriy to‘lovlarni (kreditni

qaytarish — asosiy qarz va foizlar);

• agar ijaraga oluvchi shartnomani bajarmasa, uni bankrot deb e’lon qilish huquqini va boshqalarni nazarda tutadi.

O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish va sanoat korxonalarining texnologik bazasini yangilash sharoitida ijara munosabatlari moliyaviy barqarorlikni ta’minlovchi eng samarali mexanizmlardan biri bo‘lib xizmat qilmoqda. Maqolada keltirilgan tahlillar asosida quyidagi yakuniy xulosalarga kelish mumkin:

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar duch kelayotgan asosiy muammo — moliyaviy resurslarning cheklanganligidir. Ijara mexanizmi bir tomondan bo‘sh turgan aktivlarga ega korxonalar (ijaraga beruvchilar) uchun qo‘shimcha daromad manbai bo‘lsa, ikkinchi tomondan yangi tashkil etilgan kichik biznes subyektlari (ijarachilar) uchun katta miqdordagi sarmoya sarflamasdan zamonaviy texnologiyalarga ega bo‘lish imkonini beradi.

Moliyaviy ijara (lizing) kreditga nisbatan sezilarli afzalliklarga ega. U nafaqat korxonaning aylanma mablag‘larini tejaydi (o‘rtacha 10% gacha), balki bank va tadbirkor o‘rtasidagi investitsion risklarni pasaytiradi. Bunda ijara obyektining o‘zi garov vazifasini o‘tashi tomonlar uchun kafolatli himoyadir.

Mamlakatimiz qonunchiligi, xususan, Fuqarolik kodeksi va “Ijara to‘g‘risida”gi qonun ushbu munosabatlarni tartibga solish uchun mustahkam poydevor yaratgan. Sanoat korxonalarini ijara — bu shunchaki mulkdan foydalanish emas, balki ilmiy-texnik taraqqiyot yutuqlarini ishlab chiqarishga tezkor joriy etish usulidir. Bu esa mamlakat mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirishga va iqtisodiy o‘shish sur‘atlarini jadallashtirishga xizmat qiladi.

O‘zbekistonda ijara munosabatlarini yanada kengaytirish — sanoat korxonalarini modernizatsiya qilishdagi to‘siqlarni bartaraf etish hamda tadbirkorlik muhitini sog‘lomlashtirishning strategik yo‘nalishidir.

Foydalanilgan adabiyo‘tlar ro‘yxati:

1. Джуха В.М. Лизинг. Серия «Учебники, учебные пособия». Ростов н/д: «Феникс», 1999. - 320 с.
2. Пантелейчук Л. Формирование учетной политики — важный этап в работе предприятия // Бухгалтерский учет и аудит. - 2002. - № 9. - с. 3-11.
3. Пивоваров С.Е., Майзель А.И. Аренда: теория и опыт применения [текст]. - Санкт-Петербург: Аквилон, 1992. - 159 с.
4. Аренда: сущность и практика: Труды по экономическому всеобщему образованию для трудящихся / ред. В.М. Рутгайзер, А.Д. Берлин и М.И. Семенушкина. - М.: Профиздат, 1989. - 208 с. - (Экономическое всеобщее образование)